

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Історичний факультет

Кафедра археології та етнології України

Дипломна робота

спеціаліста

на тему: «Духовна культура населення Ольвії»

«Spiritual culture of Olbia population»

Виконала: студентка денної форми навчання

спеціальності 032 Історія та археологія

Варфоломєєва Тетяна Сергіївна

Керівник д.і.н., проф. Дзиговський О. М.

Рецензент к.і.н. Охотніков С. Б.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 8 від «10» травня 2017 р.

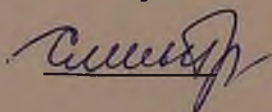
Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № 1 від «29» серпня 2017 р.

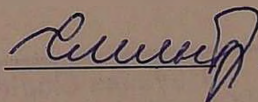
Оцінка Відмінно / A / 90.

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бал)

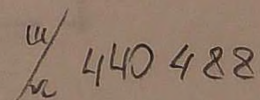
Завідувач кафедри

 Шинікіна О.В.

Голова ЕК

 _____

Одеса – 2017

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Духовна культура населення ольвії	8
1.1. Моральні ідеали ольвіополітів	17
1.2. Релігійний світогляд	20
Розділ 2. Короткі відомості про літературну творчість, театр і музику	34
2.1. Основні пам'ятники мистецтва.	45
Розділ 3. Кургани ольвії як символ її слави і сакральної охорони	58
Висновки	68
Список джерел та літератури	71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах цивілізаційного розвитку суспільства актуальним питанням є відродження культурних цінностей духовної скарбниці українського народу, на історичних теренах якого важливе місце займала культура античних міст-держав, створених греками.

Ольвія – один з чотирьох найбільших давньогрецьких міст-колоній Північного Причорномор'я – проіснувала більше 1000 років. На давньогрецькому Ολβία – щаслива. Деякі грецькі автори називають Ольвію Борисфеном, а жителів міста – борисфенітами по найменуванню річки Борисфен (так греки називали Дніпро). Ольвія була заснована грецькими переселенцями з Малої Азії з міста Мілета в VI ст. до н.е. У цей час греки активно освоювали великі простори уздовж берегів Середземного, Чорного і Азовського морів. «Греки розсілися по берегах нашого моря, як жаби навколо болота», – жартома писав Платон. Грецьким переселенцям сподобалося місце на високому березі Бузького лиману неподалік від його впадання в Дніпровський лиман. Це не самий берег Чорного моря, до моря звідси близько 40 кілометрів. Від Понта Евксинського (Чорного моря) спочатку потрібно піднятися вгору по Борисфену (Дніпру), а потім трохи піти вліво вгору по Гіпанісу (Південному Бугу). Але сам Бузько-Дніпровський лиман з його просторами і далекій лінією іншого берега цілком виглядає як морська затока. А інший берег Дніпровського лиману і в хороший день виглядає тонкою ниткою на горизонті, при не дуже ж гарній видимості його і зовсім не видно.

Нині це околиці села Парутине Очаківського району Миколаївської області України. До Очакова кілометрів 30 (там якраз лиман впадає в Чорне море), до Миколаєва близько 40 і до Одеси близько 100 кілометрів. Зараз Ольвія – це Національний Державний історико-археологічний музей-заповідник України.

Ольвія розвивалася в постійній єдності з грецьким, а потім і греко-римським провінційним світом. Пряма спадкоємиця іонійської духовної культури і релігії, вона майже весь час залишалася їх носієм в Причорномор'ї, зберігаючи закладені ще в період становлення поліса основні традиції. Разом з тим, незалежність від метрополії, значна віддаленість від головних центрів Егеїди і близьке сусідство з іноетнічними об'єднаннями зумовили особливе своєрідність її розвитку. Будучи невід'ємною частиною античного світу, Ольвія насамперед підпадала під вплив багатьох грецьких міст, зокрема Афін, – знаменитого центру високою культури. У період еллінізму і римський періоди на зміну їм прийшли інші міста, але ні з одним з них вже не були встановлені настільки тісні і тривалі культурні зв'язки.

Наведені міркування дозволяють сформулювати мету дипломної роботи, а саме реконструкція характерних особливостей релігійного життя населення, однієї з найбільших грецьких колоній Північного Причорномор'я – Ольвії.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі завдання:

- 1) дослідити повідомлення античних авторів, що містять релігійно-міфологічну інформацію про Північне Причорномор'я;
- 2) проаналізувати матеріали археологічних комплексів (святилищ і т.п.), а також найбільш представницькі групи пам'ятників і окремі твори мистецтва, що відносяться до релігійної історії населення Ольвії;
- 3) виявити специфіку релігійного життя Ольвії, дані про їх культу.

Дослідити релігійний світогляд ольвіополітів.

Об'єктом дослідження є духовна культура населення Ольвії.

Предметом дослідження є все те що пов'язано з духовною культурою населення Ольвії, а саме духовно-моральні, релігійні світогляди ольвіополітів, релігійно-філософські знання, а також літературна творчість, театр, музика, основні пам'ятки мистецтв, кургани Ольвії як символ слави і сакральної охорони.

Хронологічні рамки роботи охоплюють весь період існування Ольвії, а саме від заснування міста, друга чверть VI ст. до н. е. і до повного припинення існування в третій чверті IV ст. н. е.

Методологічною основою роботи є цивілізаційний підхід, що дозволяє розглянути те чи інше суспільство як соціокультурний історичний феномен у всій специфіці його проявів. Дослідження духовної культури населення Ольвії, проводилося відповідно до загальнонаукових методом структурного, системного аналізу, який передбачає вивчення явища у взаємозв'язку і розвитку сукупності всіх його складових, істотних елементів. Принцип історизму вимагає розгляду всіх явищ і фактів з досліджуваної проблематики в процесі з розвитку, в тісному зв'язку з конкретними умовами, що дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки в послідовності історичних подій і виділити загальні риси і особливості процесів що відбувалися. Важливий також облік таких факторів, як загальноісторичний прогрес, специфічне й особливе, визначальне і другорядне. Тому вивчення різних аспектів життя даного міста проводиться не в контексті декількох замкнутих систем, а в їх взаємозв'язку і з урахуванням розвитку всього античного суспільства. Необхідність використання синхронного і історико-порівняльного методів обумовлена прагненням об'єктивно представити особливості духовної культури населення Ольвії. Застосування історико-системного методу дає можливість створити цілісну картину розвитку духовної культури.

При формуванні структури дослідження були застосовані проблемно-хронологічний принцип і структурно-функціональний метод, що дозволило розглядати хід подій в їх послідовності, але під кутом певної проблеми. В силу цього одні і ті ж історичні явища і факти неодноразово залучалися для аналізу різних сторін життєдіяльності суспільства.

Виходячи з необхідності комплексного підходу до джерел, який виражається в поєднанні і інтеграції писемної традиції, даних епіграфіки, нумізматики і археологічних матеріалів різного роду. Вибір конкретних методів

обумовлений цілями і завданнями дослідження, а також специфікою джерел. Провідним методом, використовуваним в даній роботі, є метод джерелознавчого аналізу, який застосовувався для відбору джерел і критики їх змісту. Недолік інформації, викликаний лакунами в збережених джерелах, частково заповнюється за допомогою історичної реконструкції та моделювання, з опорою на наявні дані і використанням аналогії чи дедукції. Хоча отримана картина, в цьому випадку, має гіпотетичний вид, для історичної реконструкції вона все ж представляє певну цінність.

Джерельна база дослідження. Свідчення древніх авторів про Північному Причорномор'ї в розглянутий період нечисленні і фрагментарні. Збережені повідомлення давно відомі і багато разів проаналізовані дослідниками. Порівняно докладні відомості про Ольвію містяться в Борисфенітській промові (XXXVI) Діона Хрисостома, який побував в місті в кінці I століття. Роботи географічного характеру Плінія Старшого, Клавдія Птолемея розширюють наші знання про етнічні, політичні й економічні процеси, що відбувалися в Північнопонтійському регіоні приблизно в зазначений час. Твори Арриана є дуже цінним джерелом для відновлення ситуації у всьому Причорномор'ї на початку II століття.

Антична цивілізація залишила нам велику кількість пам'ятників лапідарної і керамічної епіграфіки. У даній роботі використані класичні видання грецьких і латинських написів і всі основні збірники епіграфічних пам'ятників Північного Причорномор'я. В Ольвії виявлено досить багато присвятних написів колегій магістратів богам-покровителям і декретів на честь окремих ольвіополітів. Важливе значення для розуміння політичної історії Ольвії другої половиною I століття має декрет на честь Ольвійського громадянина, виявлений в 1984 р. в Криму близько Мангупа.

Наймасовішим джерелом, до того ж безперервно поповнюється, є різноманітні археологічні знахідки, роль яких в історичних дослідженнях, хоча і не завжди однозначна, але вельми велика. Історія розкопок античних пам'яток

Північного Причорномор'я почалася ще в ХІХ столітті. З польових досліджень і наукових узагальнень різної спрямованості самого останнього часу необхідно відзначити роботи В. В. Крапивиної, Ю. Г. Виноградова, С. Б. Буйських, А. С. Русяєвої, С. Д. Крижицького. Археологічні знахідки вносять істотний внесок в реконструкцію економічної, соціальної та політичної історії міст і сільської території, їх державно-адміністративного устрою, етнічного складу та культури населення.

Початок по справжньому глибокого наукового вивчення держав Північного Причорномор'я, покладено в працях В. В. Латишева. Ряд важливих робіт, що підводять певні підсумки попереднім дослідженням з історії цього регіону, був опублікований в середині ХХ ст.. За релігійними уявленнями жителів Північнопонтійського регіону основоположною роботою є фундаментальне дослідження А. С. Русяєвої «Релігія понтійських еллінів в античну епоху», в якій дана загальна характеристика релігії і культів всіх античних держав регіону. За останні роки вийшло в світ велика кількість публікацій, де розглядаються різні аспекти релігійного життя регіону.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, та списку джерел та використаної літератури (48 пунктів).

ВИСНОВКИ

Силу часу довелося випробувати і Ольвії. Розгромлена вщент, вона на довгі століття залишалася млявою наодинці з сонцем і вітрами, шторму і прибою, забирає час від часу в водні глибини залишки її гавані і оборонні стіни з вежами, а за ними – житлові будинки та громадські споруди. Разом з нею в небуття канули численні боги, в силу і захист яких вірили всі елліни античної епохи. Ще більш руйнівна сила спіткала Ольвію від рук неосвічених і жорстоких людей різних національностей протягом останніх століть її існування. І тим не менше, Ольвія отримала нове відродження і нове життя в наукових дослідженнях багатьох поколінь археологів, зумівших по крихтах відтворити сторінки її історії та культури.

З початку заснування цієї колонії у другій чверті VI ст. до н. е. Мілет – метрополія Ольвії – приділяв їй значно більше уваги, ніж інші колонії на Понті Євксинському. Завдяки цьому вона увібрала в себе ще в архаїчний період найкращі досягнення Мілета в державному устрої і культура. Це стало головним потенціалом для подальшого розвитку і збереження полісних традицій. Геродот називав Мілет Іонії перлиною, а до перлин Причорномор'я можна впевнено віднести і Ольвію.

Всупереч всіх екологічних лих, війни, грабіжницьких навал варварів, елліни зберегли до кінця існування назву міста Ольвія і, відповідно, демотикон ольвіополіти. На багато століть в їхній свідомості закріпилося поняття того, що поліс як єдина громадянська громада і демократичний лад є найкращою формою організації державного і суспільного життя. Ольвіополіти побудували справжнє місто і створили автономну державу, налагодивши мирні взаємини з поліетнічним світом місцевим і прийшлими народами. Тісні зв'язки як з Ольвією, так і з іншими античними державами надали прогресивний вплив на їх політичне, соціально-економічний і культурний розвиток.

Ольвійська держава представляла собою найпівнічніший регіон найбільш прогресивної на той час еллінської цивілізації. Адже саме ця цивілізація «на загальному тлі історії стародавнього світу, та й не тільки стародавнього, сприймається як щось і справді незвичайне, як якесь диво або, якщо перейти на мові суворої науки, як різке відхилення від загальних норм, як неповторне, унікальне явище, яке ніде і ніколи більш ще не зустрічається в історії людства – зазнав видатний історик Ю. В. Андреев. Говорячи про чудові культурні досягнення стародавніх греків, весь час доводиться вживати слово «перші»: перші праці з математики, медицини, астрономії, логіки і т. д., перші філософські системи, перші історики і географи, перші театри, стадіони, музеї і багато, багато іншого. В тій чи іншій мірі досягненням еллінської цивілізації були відомі громадяни Ольвійського полісу. Вони самі сприяли її розвитку шляху економічних зв'язків з багатьма містами, поповнювали свою творчість її загальна скарбниця створення міфів, філософські твори і вислови, листи і оригінальний почесні декрети, окремих творів художнього ремесла, установа культів героїв і божества з присвоєнням їм унікальної епikleзи. Разом з тим, Ольвія мала тільки їй властиву неповторну своєрідність, викликану особливими умовами життя. В такій нерозривній єдності полягає її значення не тільки для всієї еллінської історії та культури, а й для розвитку багатьох народів на скіфській землі, над якою теж «засяяло світло еллінізму». Однак про те, що в ті далекі часи наша земля була причетна до цієї великої цивілізації завдяки еллінам що тут жили, багато хто намагається не пам'ятати або стосуватися цього як би побіжно. В такому випадку створюється враження, ніби цей самий цивілізований, талановитий і працьовитий народ в ту епоху завдав незгладимої шкоди нашій історії. Коли пишуть про етногенез українського народу, називають різноманітні племена, в тому числі і тих, хто прийшов зі сходу іраномовні скіфські кочівники. Так, вони дійсно залишили в степах сучасної України багатющі кургани з широко відомим нині в усьому світі золотих шедеврів мистецтва. Але виготовляли-то ці шедеври не кочівники, а

талановитий еллінські майстри. Навряд чи варто забувати, що і в загальноєвропейському масштабі, і в більш вузькому, що має відношення тільки до історії стародавнього населення нашої країни, значення античної культури неоціненне. У всіх проявах вона зіграла величезну роль у розвитку як древніх, так і сучасних культур різних народів. Саме такий її найвищий авторитет, не перестає вражати і зараз новизною і глибиною думки, дає всі підстави для того, щоб звернення до античної культури і пам'ять про неї не вважати чимось таким, що може принизити традиції і світогляд якого-небудь народу. Кожна країна, на території якої в давнину знаходилися античні держави, може тільки пишатися тим, що і її земля причетна до цієї феноменальної культури, яка стала колискою європейської цивілізації.

Розглянуті в хронологічній послідовності основні компоненти духовної культури ольвіополітів свідчать також про їх високорозвинений естетичний світогляд. Космологічні уявлення для них зв'язувалися перш за все з релігійною сферою, а саме культом Аполлона. Його можна вважати неперевершеним символом еллінської естетики навіть на далекій північній околиці античної ойкумени. У загальній політеїстичній релігії Ольвія синтезувала і увібрала в себе міфологію, наукові знання, мистецтво, літературу, театр, музику. Вона протягом багатьох століть служила однією з найважливіших форм вираження ідеологічних і все культурних потреб населення цього поліса.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Латишев В. В. Известия древних писателей греческих и латинских о Скифии и Кавказе / В. В. Латишев // Греческие писатели. – СПб., 1893. – Т. I. – Вып. 1. – Ч. 1. – С. 1-296.
2. Латишев В. В. Известия древних писателей греческих и латинских о Скифии и Кавказе / В. В. Латишев // Греческие писатели. – СПб., 1893. – Т. I. – Вып. 1. – Ч. 1. – С. 297-946.
3. Латишев В. В. Известия древних писателей греческих и латинских о Скифии и Кавказе / В. В. Латишев // Греческие писатели. – СПб., 1904. – Т. II. – Вып. 1. – Ч. 1. – С. 1-270.
4. Латишев В. В. Известия древних писателей греческих и латинских о Скифии и Кавказе / В. В. Латишев // Греческие писатели. – СПб., 1904. – Т. II. – Вып. 2. – Ч. 1. – С. 273-454.

ЛІТЕРАТУРА

5. Блаватский В. Д. Античная археология и история / В. Д. Блаватский. – Москва: Наука, 1985. – 279 с.
6. Буйских С. Б. К началам сакральной истории Ольвийского полиса / С. Б. Буйских // Боспорский феномен. – 2004. – № 5. – Ч. II. – С. 83-89.
7. Блаватский В. Д. Искусство Северного Причерноморья античной эпохи / В. Д. Блаватский. – Москва: Наука, 1947. – 120 с.
8. Виноградов Ю. Г. Политическая история Ольвийского полиса VII–I вв. до н. э.: Историко-эпиграфическое исследование / Ю. Г. Виноградов. – Москва: Наука, 1989. – 288 с.

9. Виноградов Ю. Г. Понт Эвксинский как политическое, экономическое и культурное единство и эпиграфика / Ю. Г. Виноградов // Античные полисы и местное население Причерноморья. – Севастополь, 1995. – С. 5-56.
10. Виноградов Ю. Г. Ольвийский полис: история, общество, государство / Ю. Г. Виноградов // Антология источников по истории, культуре и религии Древней Греции. – СПб., 2000. – С. 559-586.
11. Виноградов Ю. Г. Божественная египетская триада в Херсонесе Таврическом / Ю. Г. Виноградов, М. И. Золотарёв // EYEEITIA. Памяти Ю. В. Андреева. – СПб., 2000. – С. 284-294.
12. Виноградов Ю. Г. Периодизация истории Северного Причерноморья в скифскую эпоху / Ю. Г. Виноградов, К. К. Марченко // Греки и варвары Северного Причерноморья в скифскую эпоху. – СПб., 2005. – С. 12-27.
13. Виноградов Ю. Г. Граффити из святилища Аполлона на Западном теменосе Ольвии / Ю. Г. Виноградов, А. С. Русяева // Херсонесский сборник. – 2001. – № 11. – С. 134-142.
14. Виноградов Ю. Г. Культ Аполлона и календарь в Ольвии / Ю. Г. Виноградов, А. С. Русяева // Исследования по античной археологии Северного Причерноморья. – Киев, 1980. – С. 19-84.
15. Винокуров Н. И. Античный социум: культ вина и винограда / Н. И. Винокуров // Боспорские исследования. – Симферополь, 2002. – Вып. 2. – С. 27-88.
16. Карышковский П. О. Из истории поздней Ольвии / П. О. Карышковский // Вестник Древней Истории. – 1968. – № 1. – с. 16.
17. Карышковский П. О. Ольвийские «борисфены» / П. О. Карышковский // НиС. – 1968. – Вып. 3. – С. 62-85.
18. Карышковский П. О. Ольвийские мольбы / П. О. Карышковский // Северное Причерноморье. – Киев, 1984. – С. 42-51.

19. Карышковский П. О. Монетное дело Ольвии во второй половине II в. н.э. / П. О. Карышковский // Античная культура северного причерноморья. – Киев, 1986. – С. 25-36.
20. Карышковский П. О. Монеты Ольвии / П. О. Карышковский. – Киев: Наукова Думка, 1988. – 168 с.
21. Карышковский П. О. Монетное дело и денежное обращение Ольвии (VI в. до н.э. – IV в. н.э.) / П. О. Карышковский. – Одесса: Издательство: Фридман А.С., 2003. – 684 с.
22. Козуб Ю. И. Некрополь Ольвии – I ст. до н. э. / Ю. И. Козуб. – Киев: Наукова Думка, 1974. – 181 с.
23. Козуб Ю. И. Древнейшее святилище Ольвии / Ю. И. Козуб // Ольвия. – Киев, 1975. – С. 139-163.
24. Козуб Ю. И. Некрополь Ольвии / Ю. И. Козуб // Археология СССР. – 1986. – Т. 2. – С. 310-317.
25. Козуб Ю. И. Погребальные сооружения некрополей Ольвии и ее округи. / Ю. И. Козуб // Культура населения Ольвии и ее округи в архаическое время. – Киев, 1987. – С. 27-34.
26. Козуб Ю. И. Культовый комплекс западной окрестности Ольвии / Ю. И. Козуб // Боспорский феномен. – 2001. – №3. – Ч. II. – С. 29-34.
27. Крапивина В. З. Ольвия. Материальная культура в первые века нашей эры / В. З. Крапивина. – Киев: Наукова Думка, 1993. – 141 с.
28. Крыжицкий С. Д. Жилые ансамбли древней Ольвии (IV–II вв. до н. э.) / С. Д. Крыжицкий. – Киев: Наукова думка, 1971. – 136 с.
29. Крыжицкий С. Д. Архитектура античных государств Северного Причерноморья / С. Д. Крыжицкий – Киев: Наукова думка, 1993. – 115 с.
30. Крижицький С. Д. Античні держави Північного Причорномор'я / С. Д. Крижицький, А. С. Русяева // Україна крізь віки. – Київ, 1998. – Т. 2. – С. 334-352.

- 31.Лапин В. В. Греческая колонизация Северного Причерноморья / В. В. Лапин. – Киев: Наукова Думка, 1966. – 240 с.
- 32.Латышев В. В. Исследования об истории и государственном строе города Ольвии / В. В. Латышев. – СПб., 1887. – 294 с.
- 33.Лейпунская Н. А. Керамическая тара из Ольвии / Н. А. Лейпунская – Киев: Наукова Думка, 1981. – 119 с.
- 34.Охотников С. Б. Святилище Ахилла на острове Левке (Змеином) / С. Б. Охотников, А. С. Островерхов. – Киев, 1993. – 140 с.
- 35.Парович-Пешикан М. Некрополь Ольвии эллинистического времени / М. Парович-Пешикан. – Киев.: Наукова Думка, 1974. – 220 с.
- 36.Пичикян И. Р. Малая Азия – Северное Причерноморье / И. Р. Пичикян. – Москва: Наука, 1984. – 293 с.
- 37.Росляков С. Н. Ольвия. Жизнь и смерть цивилизаций. / С. Н. Росляков. – Николаев: Возможности Кимерии, 2003. – 172 с.
- 38.Русяева А. С. Земледельческие культы в Ольвии догетского времени / А. С. Русяева. – Киев: Наукова Думка, 1979. – С. 45-110.
- 39.Русяева А. С. Античные терракоты Северо-Западного Причерноморья / А. С. Русяева. – Киев, 1982. – С. 35-96.
- 40.Русяева А. С. Религия и культы античной Ольвии / А. С. Русяева – Киев: Наукова Думка, 1999. – 165 с.
- 41.Русяева А. С. Архаическая архитектурная терракота из Ольвии / А. С. Русяева // АД СП – Киев, 1988. – С. 33-51.
- 42.Русяева А. С. Новые данные о культе Аполлона Врача в Ольвии. / А. С. Русяева // АД СП. – Киев, 1988. – С. 166-174.
- 43.Русяева А. С. Духовная культура населения Ольвийского государства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. іст. наук : спец. 07.00.04. "археологія" / Русяева А. С. – Київ, 1990. – 36 с.
- 44.Славин Л. М. Здесь был город Ольвия / Л. М. Славин. – Киев: Ранок, 1967. – С. 51-69.

- 45.Тункина И. В. Русская наука о классических древностях Юга России (XVIII – середина XIX вв.) / И. В. Тункина. – СПб.: Наука, 2002. – 767 с.
- 46.Фармаковский Б. В. Раскопки в Ольвии / Б. В. Фармаковский // Отчет Археологической Комиссии за 1901. – 1903. – С. 2-22.
- 47.Фармаковский Б. В. Раскопки в Ольвии в 1902-1903 гг. / Б. В. Фармаковский // Известия Археологической Комиссии. – 1906. – Вып. 13. – С. 3-181.
- 48.Фармаковский Б. В. Раскопки в Ольвии / Б. В. Фармаковский // Отчет Археологической Комиссии за 1906 г. – 1909. – С. 1-50.

